

Котлова Л.О. Залежність рівня міжособистісної конфліктності від розвитку комунікативних здібностей у юнацькому віці / Л.О.Котлова/ Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки: зб. наук. пр.. / Київ.нац.ун-т ім.Тараса Шевченка; редкол.: В.І.Судаков [та ін.]. – К.: Логос, 2011. – С.75 – 83.

В статті розглядається взаємозв'язок комунікативних здібностей та міжособистісних конфліктів в юнацькому віці. Описуються підходи щодо вивчення поставленої проблеми. Наведені результати дослідження впливу комунікативних здібностей на рівень розвитку міжособистісних конфліктів студентів.

Ключові слова: здібності, комунікативні здібності, конфлікт, міжособистісний конфлікт, спілкування, юнацький вік.

В статье рассматривается взаимосвязь коммуникативных способностей и межличностных конфликтов в юношеском возрасте. Описываются подходы к изучению поставленной проблеме. Представлены результаты исследования влияния коммуникативных способностей на уровень развития межличностных конфликтов среди студентов.

Ключевые слова: коммуникативные способности, конфликт, межличностный конфликт, общение, способности, юношеский возраст.

The problem of the relationship between communicative skills and interpersonal conflicts in a youthful age is discussed in the article. Different approaches to the investigating this problem are described. Experimental investigational results of the influence of communicative skills on the level of the development of students interpersonal conflicts are presented.

Key words: communicative skills, conflict, interpersonal conflicts, skills, youthful age.

75

Постановка проблеми. Зростання напруженості у сучасному суспільстві обумовлює збільшення різноманітних конфліктів та необхідність їх всебічного вивчення з метою нівелювання негативних наслідків та якнайповнішого використання закладених у них позитивних можливостей для розвитку особистості. Знання чинників, які обумовлюють виникнення міжособистісних конфліктів, дозволяє розробити комплекс методів, спрямованих на їх профілактику та формування навичок успішного вирішення. Така робота дозволяє не лише допомогти особистості одержати знання про ефективні способи розв'язання конфліктів, але і надає їй інформацію про основні психологічні особливості, які зумовлюють виникнення міжособистісних конфліктів, про можливості саморегуляції у складних життєвих ситуаціях, здійснює цілеспрямований вплив на особистість з метою гармонізації її психічного та соціального життя.

Найважливішою умовою взаємодії людей у групах є спілкування. Спілкування об'єктивно продовжується спільною життєдіяльністю людей в системах їх зовнішніх стосунків з соціальним оточенням у

76

внутрішньогрупових міжособистісних стосунків. Міжособистісні стосунки базуються на основі ділових і емоційних оцінок, а також переваг людьми один одного. Особливо в юнацькому віці спілкування стає головним джерелом пізнання навколишнього світу, а вміння творчо вирішувати проблему є важливим при соціалізації та адаптації в суспільстві.

Постановка проблеми. Оскільки ми порушили проблему спілкування, слід відзначити, що її розробка, пов'язана з працями О.М. Леонтьєва, який вважав, що спілкування – певний бік діяльності, бо воно існує у кожній діяльності в якості її елементу. В.К.Соковкин аналізує людське спілкування як взаєморозуміння, як комунікацію, як діяльність, як відносини та як взаємовплив. Б.Г.Ананьєв підкреслював, що головною характеристикою

спілкування, як діяльності є те, що через неї людина будує свої взаємовідносини з іншими людьми [1;6;9].

Значення спілкування з боку вікової психології розглядались як у зарубіжній, так і у вітчизняній психології. З точки зору соціально-психологічного явища, К.Левін вважав, що у юнацькому віці розширюється життєвий світ особистості, коло її спілкування [4].

Розглядаючи значення спілкування в старшому шкільному віці з позиції культурно-історичної теорії, Д.Б.Ельконін визначав, що в підлітковому віці спілкування є провідним видом діяльності, але і в юнацькому віці воно не втрачає свого значення. Завдяки спілкуванню, юнаки будують відносини, включаються в різноманітні види діяльності. Всі дослідники (Л.С.Виготський, Л.М.Божович, І.С.Кон та інші психологи) так чи інакше сходяться у визнанні того великого значення, яке має для старших школярів спілкування з однолітками [3;5].

Як показує дослідження І.С.Кона, саме невміння, неможливість добиватись такого стану часто є причиною підвищення конфліктності в юнацькому віці [5].

Проблема конфліктів завжди вивчалася представниками різних психологічних напрямків як у зарубіжній, так і у вітчизняній психології. Зокрема, у зарубіжній психології вона представлена роботами представників різних підходів: психоаналітичного (З.Фройд, К.-Г.Юнг та А.Адлер); соціотропного (У.Мак-Дауголл, С.Сігеле); етологічного (К.Лоренц, Н.Тінберген); теорії групової динаміки (К.Левін, Д.Креч); фрустраційно-агресивного (Д.Доллард, Н.Міллер); поведінкового (А.Басс, А.Бандура); соціометричного (Дж.Морено, Г.Гурвіч); інтеракціоністського (Т.Шибутані, Д.Шпігель). Завдяки цим роботам у психологічній науці було започатковано систематичне вивчення конфлікту як самостійного соціально-психологічного феномену. У середині ХХ століття перед дослідниками постала проблема не лише розробки теоретичних підходів до різноманітних конфліктів, а і визначення шляхів та способів їх попередження і подолання [2;7].

Міжособистісні стосунки є полем постійного зіткнення та узгодження інтересів, ареною самоствердження, і тому міжособистісні конфлікти є однією з первинних і типових форм взаємостосунків людей. Саме у міжособистісній взаємодії найчастіше за все виникають конфліктні ситуації, які супроводжуються відчуттям, напругою, дискомфортом, і нерідко перетворюються у довготривалу ворожнечу [7].

Міжособистісний конфлікт є частковим випадком взаємодії між людьми в процесі їх спілкування та сумісної діяльності, який займає особливе місце. В такому конфлікті люди стикаються безпосередньо обличчям до обличчя, при цьому у них не рідко виникають і підтримуються досить напружені стосунки.

Міжособистісні конфлікти мають деякі специфічні відмінності, що відрізняють їх від інших конфліктів, а саме:

- у міжособистісних конфліктах протидія людей відбувається безпосередньо, тут і тепер, на основі зіткнення їх власних мотивів. Суперники зіштовхуються обличчям до обличчя;
- у міжособистісних конфліктах проявляється увесь спектр відомих причин, загальних і часткових, об'єктивних у суб'єктивних;
- міжособистісні конфлікти для суб'єктів конфліктної взаємодії є своєрідним «полігоном» перевірки характерів, темпераментів, проявом здібностей, волі, інтелекту та інших індивідуально-психологічних особливостей;
- міжособистісні конфлікти відрізняються високою емоційністю та займають практично всі сторони стосунків між конфліктуючими суб'єктами;
- міжособистісні конфлікти стосуються інтересів не тільки конфліктуючих, але і тих, з ким вони безпосередньо пов'язані різноманітними міжособистісними стосунками та зв'язками.

Нерідко людина, не знаходячи відповіді на хвилюючі її проблеми, починає думати, що в цьому винні інші люди, які поставили її в таке становище. Як наслідок, така особистість починає вести себе (діяти, думати, чинити вчинки, висловлюватися) неадекватно і провокує виникнення конфліктів.

Конкретні причини міжособистісних конфліктів різноманітні й багатозначні. Причини конфліктної взаємодії у міжособистісних стосунках класифікуються за декількома підставами: за змістом міжособистісної взаємодії; за особливостями міжособистісних взаємовідносин; за особистісними властивостями учасників.

Міжособистісний конфлікт можна охарактеризувати: за предметом суперечки, зіткнення; за учасниками конфлікту; за місцем перебігу; за методами його залагоджування [7].

78

Конфлікти у міжособистісній взаємодії можуть приймати як конструктивний, так і деструктивний характер. Суперечності, що виникають, наприклад, у групі, свідчать про зміни у взаємодії, які відбуваються. Завдяки наявності суперечностей здійснюється перехід членів групи на новий рівень функціонування, або, навпаки, група може закінчити своє існування, оскільки всі її можливості будуть вичерпані [7].

Міжособистісний конфлікт, який не усвідомлюється, складніше піддається залагодженню. Його усвідомлення не веде автоматично до вирішення, особливо у випадках, якщо конфлікт уникають. Уникання є своєрідним захистом від конфронтації, проте при цьому ускладнюється процес взаємодії, що робить неможливим ефективне розв'язання проблеми.

Усвідомлення або сприйняття ситуації у міжособистісній взаємодії як конфліктної супроводжується значними емоційними переживаннями, наприклад, підвищеною тривожністю, страхами, ворожістю, бажанням чинити

опір, упередженістю, агресивністю тощо. Подібного роду переживання і реакції складають емоційний фон, характерний для усього процесу взаємодії в конфліктній ситуації, проте на кожній стадії розвитку міжособистісних взаємовідносин значущість і функція цих відчуттів, переживань і реакцій різна [2].

На стадії усвідомлення ситуації як конфліктної, емоційні переживання дозволяють сигналізувати іншому учаснику, що ситуація сприйнята як конфліктна. Крім того, ці відчуття виконують мобілізаційну функцію, що дозволяє актуалізувати “зону ресурсів”, необхідну для участі у даній ситуації. Це призводить до, базуючись на позиціях мотиваційного підходу, до другої фази конфліктної міжособистісної взаємодії, в якій кожний з учасників веде певну лінію поведінки, яка структурується і дещо пізніше формується вже як загальна “стратегія”:

Незважаючи на те, що ще у підлітковому періоді формуються основні комунікативні уміння, у ранньому юнацькому віці перед особистістю постають нові завдання, які й обумовлюють необхідність удосконалення вже сформованих умінь. Нова соціальна ситуація розвитку особистості у юнацькому віці обумовлює зміни у індивідуальних особливостях особистості, внаслідок чого відбувається загострення міжособистісних стосунків. І хоча школа та інші навчальні заклади намагаються дати юнакам та дівчатам знання, необхідні для подальшого життя та здобуття професії, юнаки часто залишаються наодинці з проблемами, які виникають у них при взаємодії з батьками, вчителями та однолітками. Однак проблема впливу різноманітних чинників на виникнення, протікання та розв’язання конфліктів у ранньому юнацькому віці та взаємозв’язку цих чинників залишилась поза увагою дослідників.

В Україні майже 74% молодих людей віком 17-21 рік є студентами

вищих навчальних закладів й саме у цьому віці активно відбувається ціннісне самовизначення і ціннісний вибір особистості за даними психологів (Г.С.Абрамова, Л.І.Божович, І.С.Булах, Л.С.Виготський, Л.В.Долинська, Д.Б.Ельконін, Т.М.Зелінська, Е.Еріксон, І.С.Кон, Г.С.Костюк, К.Обухівський, О.О.Реан та ін.), саме «студентський» вік (17-21рік) має в особистісному відношенні особливе значення як період найбільш активного розвитку моральних та естетичних почуттів, становлення та стабілізації характеру, оволодіння повним комплексом соціальних функцій дорослої людини [1;3;4;5].

Спілкування в юнацькому віці може набувати різних форм: це -інтимно-особиста, стихійно-групова, соціально-орієнтована, і характеризуються вони певним змістом, мотивацією, обсягом, колом партнерів.

При яскраво вираженій потребі осіб юнацького віку як в інтимно-особистісній, так і в соціально-орієнтовній формах спілкування, виявлено наявність істотних відмінностей між цією потребою і представленістю різних форм комунікативної діяльності в реальному процесі взаємодії з оточуючими [8].

В процесі неодноразових бесід зі студентами, встановлено відсутність розуміння їх з боку оточуючих, рідних і знайомих, невміння знайти справжніх друзів, які б їх підтримували та розуміли. Але, що характерно, вони усвідомлюють необхідність оволодіння як комунікативними, так і професійними здібностями до спілкування.

Основні труднощі в спілкуванні осіб юнацького віку мають комунікативний характер, вони прагнуть до «безпосереднього спілкування», недооцінюють його технічний аспект, пов'язаний з його психологічними особливостями. Хоча останнім часом все більше студентів починає звертати свою увагу на технічний аспект в процесі комунікативної діяльності [10].

Однак, не можна не бачити певних недоліків у дослідженні причини труднощів у комунікативній діяльності в осіб юнацького віку. Таким чином, проблема міжособистісного конфлікту та його руйнуючих впливів є однією з

актуальних проблем часу, а її вирішення потребує не тільки певних знань, а й бажання самих людей безконфліктно вирішувати проблеми.

Мета статті: представити експериментальні дані щодо впливу комунікативних здібностей на рівень розвитку міжособистісних конфліктів в юнацькому віці.

В ході дослідження нами було використано методику КОС-2, за її допомогою можна визначити передумови розвитку комунікативних здібностей, які, на нашу думку, виступають важливими факторами професіоналізації особистості та є передумовами досягнення її успіху у професії психолога. Методика «Оцінка конфліктності особистості». За

80

допомогою тесту опитувальника здійснюється психодіагностика й самодіагностика особистісних властивостей та психологічних відмінностей міжособистісної взаємодії, що в тій чи іншій мірі сприяє виникненню конфліктів і конфліктної протидії. Адаптована методика Т.Лірі «Оцінка стилю міжособистісних стосунків», яка призначена для визначення стилю і структури міжособистісних стосунків і їх особливостей, а також дослідження представлень людини про саму себе, своєму ідеальному «Я», відносини до самого себе. Методика також дозволяє виявити зони конфліктності людини.

Експеримент проводився зі студентами 5-го курсу за спеціальністю «Психологія». Провівши дослідження за допомогою методики «Вивчення комунікативних і організаторських здібностей» (КОС – 2), ми отримали дані, які свідчать про те, що у студентській групі немає досліджуваних з дуже низьким рівнем комунікативних здібностей. Що стосується низького рівня, то тут лише 10% досліджуваних, це свідчать про те, що вони не прагнуть до спілкування, віддають перевагу бути наодинці, в новій компанії почувають себе скучно, відчувають труднощі у встановленні контактів із людьми, не відстоюють свою думку, важко переживають образу.

В той же час, 33% досліджуваних мають середній рівень комунікативних здібностей. Вони прагнуть до контактів з людьми, відстоюють свою думку, але потенціал їх здібностей не відрізняється високою стійкістю. Високий рівень комунікативних здібностей характерний 49% студентів, ці люди легко пристосовуються до нової ситуації, швидко знаходять друзів, прагнуть збільшити коло своїх знайомих, допомагають близьким та друзям, проявляють ініціативу у спілкуванні, здатні приймати рішення в важких нестандартних ситуаціях. Найвищий рівень комунікативних здібностей мають 8% досліджуваних, що, в свою чергу, свідчить про сформовану потребу в комунікативній діяльності, вони швидко орієнтуються в складних ситуаціях, невимушено ведуть себе в новому колективі, відстоюють свою позицію і добиваються прийняття своїх рішень.

Що стосується результатів організаційних здібностей, то серед досліджуваних немає студентів із дуже низьким рівнем. Спостерігаються студенти із низькими організаторськими здібностями, що становить 15% від всіх досліджуваних. Ці люди не відстоюють свою думку, важко переживають образи, рідко проявляють ініціативу, уникають прийняття самостійних рішень. Середній рівень проявили також 15% досліджуваних, потенціал їх організаторських здібностей не відрізняється високою стійкістю.

Високий рівень організаторських здібностей властивий 60% студентам, а найвищий – 10%, це свідчить про те, що у них чітко сформована потреба в організаторській діяльності, вони швидко орієнтуються в складних ситуаціях, чітко організовують та планують свою діяльність, що допомагає у навчанні та в особистому житті уникати

81

різноманітних конфліктних ситуацій.

Таким чином, більшість студентів мають середній рівень комунікативних та високий рівень організаційних здібностей.

З отриманих даних за методикою «Оцінка конфліктності особистості» ми можемо стверджувати, що жоден досліджуваний не має дуже низького, низького, високого або дуже високого рівня конфліктності. Таким чином, результати свідчать про те, що 20,1% студентів мають нижче середнього, а 46,9% середній рівень конфліктності; трохи вище середнього – 6,7% і вище середнього – 26,3%.

Обробка та аналіз результатів за методикою «Оцінка стилю міжособистісних стосунків» (адаптована методика Т.Лірі) засвідчує про те, що серед всіх досліджуваних 20,1% - мають авторитарний стиль спілкування, вони упевнені в собі, наполегливі, настирні, можуть бути хорошими наставниками та організаторами, володіють властивостями керівника. Також 10% досліджуваних домінантні, енергійні, успішні у справах, люблять давати поради, у тому числі і не бажані, вимагають до себе пошани, можуть бути нестримними до критики, їм властива переоцінка власних можливостей, а також використання активних і пасивних конфліктогенів спілкування. Найменше студентів схильних до покірно-соромязливого стилю міжособистісних стосунків в спілкуванні, найменше вони готові до агресивних та недовірливих міжособистісних стосунків.

Лише 6,7% досліджуваних мають незалежні міжособистісні стосунки у спілкуванні. Можна сказати, що це самовдоволені особистості із вираженим відчуттям власної гідності, переваги над оточуючими, з тенденцією мати особливу думку, відмінну від думки більшості і займати відособлену позицію в групі та конфліктних ситуаціях. Найменше таким досліджуваним характерний такий стиль міжособистісного спілкування як той, що співпрацює та залежний.

Досліджувані, які віддають перевагу недовірливому стилю міжособистісних стосунків становлять 13,4%, у них спостерігається виражена схильність до критики, розчарованість в людях, замкненість, прихованість, образливість, що сприяє виникненню конфліктів з оточенням. Також такі люди недовірливі до оточуючих, часто зазнають труднощів в персональних контактах

через підозрілість і страх неприйняття, свій негативізм проявляють у вербальній агресії. Найменше їм притаманний авторитарний стиль спілкування.

До покірно-сором'язливого стилю спілкування схильні 13,4%, вони скромні, боязкі, поступливі, емоційно стримані, здатна підкорятися, не мають власної думки, слухняно і чесно виконують свої обов'язки. Це люди соромливі, покірливі, які легко збентежуються, схильні підкорятися більш сильним особистостям без урахування ситуації, їм найменше характерний агресивний та авторитарний стиль спілкування. В 3,35% досліджуваних

82

яскраво виражений залежний стиль спілкування, що в свою чергу вказує на те, що вони слухняні, боязливі, безпорадні, не вміють проявити опір, щиро вважають, що інші завжди мають рацію.

Серед досліджуваних 26,8% студентів, яким властивий стиль співпраці в міжособистісних стосунках. Завдяки цьому дані юнаки схильні до співпраці, кооперації, гнучкі і компромісні при вирішенні проблем та конфліктів, прагнуть бути у згоді з думкою оточуючих, свідомо конформні, слідкують за умовностями, правилами і принципами хорошого тону у відносинах з людьми, ініціативні, ентузіасти в досягненні цілей групи. Вони прагнуть допомагати, відчувати себе в центрі уваги, заслужити увагу і любов, товариські, проявляють теплоту і дружелюбність у відносинах. Ці досліджувані доброзичливі і люб'язні зі всіма, зорієнтовані на ухвалення та соціальне схвалення, прагнуть задовольнити вимоги всіх, бути хорошими для всіх без урахування ситуації, прагнуть до цілей мікрогрупи, мають розвинуті механізми витіснення і придушення, емоційно лабільні. Найменш їм характерні такі стилі міжособистісних стосунків як авторитарний та незалежний.

Альтруїстський стиль спілкування властивий для 3,25% студентів, які гіпервідповідальні, завжди приносять в жертву свої інтереси, прагнуть допомагати і співчувати всім, нав'язливі в своїй допомозі і дуже активні по відношенню до оточуючих, що нерідко виступає конфліктогеном спілкування,

неадекватно приймає на себе відповідальність за інших. Найменш притаманний для даних досліджуваних недовірливий, покійно-сором'язливий та авторитарний стиль міжособистісних стосунків.

Як висновок по тенденції особистісних характеристик досліджуваних, можна зазначити, що найбільш характерними стилями спілкування для студентів є: співпраця – 26,8%, авторитарний – 20,1%, У 16,75% досліджуваних спостерігаються альтруїстські тенденції особистісних характеристик. З усіх опитуваних 13,4% - недовірливий та покійно-сором'язливий стилі спілкування, а 6,7% віддають перевагу незалежним міжособистісним відносинам, також 3,25% - мають залежний стиль спілкування.

Як свідчать результати нашого дослідження студенти з низьким рівне розвитку комунікативних та організаційних здібностей мають вище середнього рівень конфліктності та схильні до авторитарного стилю взаємодії, вони частіше вступають в міжособистісні конфлікти через відсутність навичок конструктивного спілкування та поведінки, даним студентам важче знайти спільну мову з викладачами, одногрупниками тощо. На основі даних ми можемо припускати, що розвиваючи комунікативні здібності студентів, в навчально-виховному процесі, нам вдасться знизити рівень їх міжособистісної конфліктності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У своєму

83

дослідженні ми спробували описати вплив комунікативних здібностей на рівень розвитку міжособистісної конфліктності в юнацькому віці.

В ході дослідження було виявлено, що досліджувані з низьким рівнем комунікативних та організаторських здібностей мають вище середнього та високий рівень конфліктності. Перспективою подальших досліджень вбачаємо розробку психокорекційної програми з розвитку комунікативних здібностей та подолання міжособистісних конфліктів серед студентів.

Література

1. Абрамова Г. С. Возрастная психология : учеб. пособие / Г. С. Абрамова. – М. : Академия, 1997. – 704 с.
2. Анцупов А. Я. Конфликтология : учеб. для вузов / А. Я. Анцупов, А. И. Шипилов. – СПб. : Питер, 2007. – 496 с.
3. Божович Л. И. Избранные психологические труды: проблемы формирования личности / Л. И. Божович. – М. : Междунар. пед. акад., 1995. – 209 с.
4. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук [та ін.]. – К. : Просвіта, 2001. – 416 с.
5. Кон И. С. Психология юношеского возраста: проблемы формирования личности / И. С. Кон. – М. : Просвещение, 1979. – 175 с.
6. Леонтьев А. А. Психология общения / А. А. Леонтьев. – Тарту: Изд-во Тарт.ун-та, 1984. – 220 с.
7. Ложкін Г. В. Психологія конфлікту: теорія і сучасна практика : навч. посіб. / Г. В. Ложкін, Н. І. Пов'якель. – К. : Професіонал, 2007. – 416 с.
8. Соснин В. А. Учимся общению: взаимопонимание, взаимодействие, переговоры, тренинг. / В. А. Соснин, П. А. Лунев – М.: ИПРАН, 1993. – 155 с.
9. Соковин В. М. О природе человеческого общения. / В. М. Соковин. – Фрунзе: Мекетеп, 1974. – 146 с.
10. Франкл В. Человек в поисках смысла : [сборник] : пер. с англ. и нем. / В. Франкл; общ. ред. Л. Я. Гозмана, Д. А. Леонтьева. – М. : Прогресс, 1990. – 366, [1] с. – (Б-ка зарубежной психологии).